

Torah from Around the World

*De Eeuwige zal macht aan zijn volk verlenen,
de Eeuwige zal zijn volk zegenen met vrede.*

Tehilliem 29:11

Sjabbat 13 januari 2024/3 Sjewat 5784, Waéra, Sjemot/Exodus 6:2 - 9:35

Tanach blz. 118 - 126

Haftara: Jechezkeel 31:1 -18

Tanach blz. 1100 - 1101

Vertaler: Channa Kistemaker

Commentaar: **Eliezer B. Diamond** is hoogleraar Talmoed en Rabbijnse Literatuur aan het Jewish Theological Seminary te New York.

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Toen de Nijl zijn gruwelijke geheim prijs gaf

Rabbijnse commentatoren zeggen soms, verwijzend naar een eerdere exegeet: "Zijn interpretatie heeft weer interpretatie nodig." Des te meer kan worden gezegd dat een midrasj-interpretatie soms zijn eigen midrasj-interpretatie nodig heeft, want in een poging om theologische of tekstuele problemen op te lossen, kan de midrasj ons vergezochte, zelfs fantastische scenario's voorleggen. Bij diepere reflectie ontdekken we echter vaak dat deze fantasieën

in werkelijkheid uitingen zijn van diepgaande waarheden. Laten we eens zo'n midrasj beschouwen, die tegelijk licht werpt op een passage in de sidra van deze week en erdoor wordt verlicht.

Een eenvoudige lezing van Sjemot suggereert dat de Jisraëlieten achtereenvolgens door twee farao's tot slaaf werden gemaakt. Eerst was er de „nieuwe koning . . . die Joseef niet gekend had.” (Sjemot 1:8) Vervolgens lezen we, na de beschrijving van de slavernij van de Israëlieten en de decreten die tegen hen werden uitgevaardigd – inclusief het werpen van alle mannelijke Jisraëlitische kinderen in de Nijl: “Jaren gingen voorbij en de koning van Egypte stierf.” (Sjemot 2:23) Bovendien, als God Mosje gebiedt Jitro's huis te verlaten en naar Egypte terug te keren, “aangezien iedereen die hem naar het leven had gestaan dood was.” (Sjemot 4:19) Vermoedelijk zou dit ook voor de farao gelden. De plagen werden dus niet toegebracht aan de farao die het initiatief nam tot de vervolging van de Jisraëlieten, maar aan zijn opvolger, waardoor de eerste farao de vergelding voor zijn misdaden kon ontlopen. Misschien beweert de midrasj (Sjemot Rabba 1:34) om deze reden dat de betekenis van Sjemot 2:23 niet is dat farao stierf, maar eerder dat hij melaats werd, wat voor de rabbijnen het equivalent was van de dood. Dezelfde farao die de decreten van slavernij en massamoord uitvaardigde, was ook degene die de volle woede van de tien plagen ervoer.

De rabbijnen gaan verder met het maken van een vreemde, zelfs gruwelijke bewering om een moeilijkheid in de volgende zinsnede in het vers aan te pakken: “De Jisraëlieten kreunden onder de slavernij en schreeuwden het uit.” Je zou je redelijkerwijs kunnen afvragen: waarom zou de dood – of ziekte – van de farao een reden tot angst zijn? Zou dit in ieder geval geen reden kunnen zijn om te hopen op verlichting van slavernij? Het rabbijnse antwoord: farao's magiër-priesters adviseerden hem dat hij alleen van zijn melaatsheid kon worden genezen door twee keer per dag te baden in het bloed van pas geslachte Jisraëlitische baby's. Dit was de oorzaak van de angst van de Jisraëlieten.

Het beeld van een farao die baadt in het bloed van Jisraëlitische baby's lijkt zo uit een schilderij van Jeroen Bosch te zijn geplukt. Maar verder onderzoek laat zien dat deze midrasj is geïnspireerd door verzen uit de sidra van deze week en in feite een beeldende weergave is van een diepere betekenis.

In Sjemot 7:14–18 wordt Mosje verteld farao te waarschuwen voor de aanstaande komst van de bloedplag, een straf voor farao's weigering om de Jisraëlieten uit hun slavernij te bevrijden. Deze waarschuwing moet aan farao worden gegeven aan de oevers van de Nijl (v. 15). Met uitzondering van de

plaag van *arov*, waarvan de komst ook aan de oevers van de Nijl werd aangekondigd, kwam Mosje gewoonlijk naar het paleis van farao om hem op de hoogte te stellen van een aanstaande plaag. Waarom koos God dan deze locatie voor de aankondiging van de eerste plaag?

Gods gebod aan Mosje begint: 'Ga morgenochtend naar hem toe, wanneer hij naar de rivier gaat. Wacht hem daar op aan de oever van de Nijl'. (Sjemot 7:15) De taal suggereert dat Mosje farao zou ontmoeten op een tijd en plaats waar farao niet functioneerde in zijn officiële rol, maar eerder bezig was met een persoonlijke taak. Misschien, en laten we ons voorstellen dat dit het geval was, was hij op weg naar de Nijl om zijn dag te beginnen met een bad in het water. Mosje moet farao aanspreken waar hij niet omringd is door een falanx van wachters, noch versierd is met alle symbolen van zijn verheven status. Het is een ontmoeting van – eigenlijk een confrontatie tussen – twee mannen.

Beide mannen hadden intieme, maar radicaal verschillende banden met de Nijl. Farao droeg als beschermer van zijn volk de verantwoordelijkheid voor hun economisch welzijn, dat afhing van de opkomst van de Nijl op het juiste moment en in de juiste verhouding. Ibn Ezra gaat er inderdaad van uit dat de ontmoeting tussen Mosje en farao plaatsvond in de zomer, toen de Nijl overstroomde, en dat farao een *nilometer* controleerde, een constructie van traptreden, die vlakbij de rivieroever was gebouwd, om te zien of de Nijl voldoende was gestegen. Kortom, farao is nauw verbonden met de Nijl als de levensbron van Egypte.

Mosje had een heel andere relatie met de Nijl: zonder de vriendelijkheid van de dochter van farao zou hij, net als talloze andere Jisraëlietische kinderen, het slachtoffer ervan zijn geworden. Als overlevende van het faraonische decreet kan Mosje spreken namens degenen die dat nooit hebben kunnen doen, en hij doet dit door de bloedplaag aan te kondigen. 'Jij, farao,' zegt Mosje, 'beschouwt de Nijl vrolijk als een bron van zegen en plezier. Je hebt er geen moeite mee om het water te drinken en er in te baden, ook al weet je dat de Nijl besmet is door het bloed van talloze onschuldige slachtoffers. Je baadt letterlijk in hun bloed. Op de een of andere manier zijn jij en jouw mensen erin geslaagd deze vreselijke waarheid buiten te sluiten. Je kijkt nu naar iemand die bijna werd vermoord als gevolg van jouw slechte daden, iemand die hier is om je te vertellen dat geveinsde onwetendheid niet langer mogelijk zal zijn. Al het bloed dat de Nijl bevat als gevolg van jouw misdaden zal nu naar boven komen. Je zult geen andere keus hebben dan het kwaad te aanschouwen dat je hebt aangericht.'

De Tora beschrijft een gang van zaken die de slachtoffers verdienen, maar die zelden wordt toegekend: dat hun lijden wordt herdacht op een manier die niet kan worden ontkend. Vaker ondergaan slachtoffers niet alleen marteling en dood; ze lijden ook onder de vernedering dat ze worden vergeten en dat hun lijden ontkend wordt.

Meestal, maar niet altijd. In de moderne tijd is een andere rivier gedwongen zijn vreselijke geheim prijs te geven. De Donau, waarin talloze dodelijk gewonde Joden in december 1944 en januari 1945 door de Hongaarse Pijlkruisers werden gegooid, kleurde snel blauw na de wreedheden van die maanden. Pas in 2005 creëerde filmregisseur Can Togay samen met beeldhouwer Gyula Pauer ***Shoes on the Donau Promenade***. Naast gietijzeren borden die de slachtoffers herdenken, bestaat de installatie uit 60 paar schoenen in jaren 40-stijl, natuurgetrouw qua maat en detail, uit ijzer gebeeldhouwd. Gebaseerd op het feit dat de slachtoffers gedwongen werden hun schoenen uit te trekken voordat ze werden neergeschoten – schoenen waren een waardevol artikel als gevolg van de oorlog – roept het monument op griezelige wijze zowel de ingebeelde aanwezigheid als de fysieke afwezigheid van de slachtoffers op.

Het Joodse volk is onlangs het slachtoffer geworden van wreedheden zoals deze sinds de Holocaust niet meer zijn meegemaakt. Wat zal worden – of is al – ontkend? Zal de stroom van de geschiedenis blijven stromen alsof dit moment nooit heeft plaatsgevonden? Wordt er niets geleerd? Of zullen de stemmen van de slachtoffers worden gehoord en erkend?